

אחדות הניגודים - דיאלקטיקה ללא סוף

בשפתו השירית של יונתן לוי סדאם חוסיין מישיר מבטו אל הקהל, רגע לפני עלייתו אל הגרדום. בעצמו ודרך כפילו, מעיניו של ג'ורג' בוש הבן ובמסעו האחרון שעה שהוא "יורד אל הנפט" - מה הוא מבקש?

מיכל זיו קרמר

הבו לי לב

הבו לי אות

הבו לי עור לביאות

עור לביאות להלום בו

היה היהלום, היה היהלום

מחזה; מסתורין

ל המעוניין להבין מחזה מסתורין אל לו להתייחס ובוודאי שלא בתום הצפייה הראשונה. זוהי יצירה אשר במהותה נועדה לאתגר את החוויה הרוחנית של הצופה והקורא, ולא דווקא את החוויה השכלית המוכרת לנו מחיי היום יום. הצעתי היא לא לנסות להבין, אלא להרגיש את הדברים, לשהות זמן מה בתוך התחושות הגופניות ולהמתין עד שתעלה מהן הידיעה. דרך נוספת היא לאפשר לתמונה כלשהי להתגלות מתוך הדברים בשעת הקריאה. אין טעם לנסות לעמוד על כל מילה וכל ביטוי מכיוון שגם חוויית הקשר הסמוי והבלתי פתור בין המילים הינה חלק מדינמיקה מכוונת, אשר נוצרת בידי כוחו של המסתורין ולעתים היא מפתח לידיעה. הקשרים הסמויים בין הדברים קיימים בכל, ולעתים די בכך שאנו יודעים זאת.

במחזה, בפרולוג, עומד סדאם בקדמת עדן ומדבר. ובמופע - ספק הוא שם, ספק בבונקר בעיראק ערב הוצאתו להורג. קדמת עדן, ספרו של ג'והן סטיינבק, עוסק בתקופת מלחמת האזרחים בארצות הברית עד למלחמת העולם הראשונה ובסיפורם של שני אחים ואביהם. במרכזו עומד הקשר לסיפור קין והבל. מוטיב העדפת אח אחד על פני אחיו קיים בתנ"ך, בספרו של סטיינבק ובסיפור המשפחה של סדאם ושני בניו קוסאי ועודאי, המופיעים במחזה. אמירתו של סדאם בתום המחזה: "בשעה האחרונה מתגלה כתמידי שכולנו - אחים" מעוררת את השאלה

סדאם חוסיין - מחזה מסתורין

מחזה מקורי מאת יונתן לוי

עלה לראשונה בפסטיבל עכו בשנת 2011

שחקנים יוצרים: סער סקלי, ניר שאולוף, אמיר פרג'ון ויונתן לוי

מוסיקאים: יפתח כדן והראל גל

מנהלת הצגה: ורד אבוטבול

תלבושות: רוית גוילי

תנועה: נטלי תורג'מן

הקמאית הזו - מדוע אח אחד זוכה והאחר לא? מדוע על סדאם להיות מוצא להורג ועל כפילו-אחיו, בוש, להיחשב כמצילה של האנושות? מהו הקשר הסמוי בין השניים? האם המחזה מנסה לרמוז לנו על קשר שהוא הרבה מעבר למה שנראה גלוי לעין? ומהו טיבו?

קסמם של המחזה והמופע טמון גם בכך שהם מצליחים לשמור על משמעות רב-שכבתית ואף דואלית, הסותרת את עצמה לא פעם מבפנים. בעת ובעונה אחת ניתן לחוות נכוחה את נלעגות הדברים ולתפסם בדרך צינית, ובו זמנית לחוש את האמת השוכנת בהם בעומק, מעל ומעבר לתגובתנו המידית. הדברים שלחו אותי לציטוט דבריו של סדאם באחת הכתבות אשר התפרסמו לאחר מותו. בכתבה מצוטט סדאם האומר לעמו טרם עלייתו לגרדום: "אני מקריב את עצמי. אם האל ירצה בכך הוא ישים אותי בין אנשי האמת והקדושים".

השיר והמחזה כולו מלאים בשפה עשירה ובמשחקי מילים מורכבים ההופכים את הטקסט לחידה. תמונת השליט הרוזן המבקש לב ואות עוררה בי ערב רב של תחושות ושאלות ללא סוף: האם הוא מבקש שינהגו בו ברחמים? האם הוא מבקש באמת ובתמים, מתוך המצוקה האמתית שלו, סימן וקצה חוט של הבנת המסתורין שהוא נתון בו? האם הוא מבקש לב לעצמו להרגיש מכיוון שהפך לסמל ונשכח כאדם? שמא כל זה הוא חלק מטקס פולחני שהוא מבצע, כיאה לשליט אשר

מי שנראה כסמל הרוע הגלוי הוא בעצם תוצר של כוחות אחרים של רוע, סמויים יותר מן העין, היוצרים אותו והיוצאים בסופו של דבר נגדו. מעין דינמיקה מטורפת המאפיינת את הפוליטיקה הבינלאומית ואולי גם את הפסיכולוגיה האנושית האינטימית ביותר.

עיצוב: סטודיו השכונה

אין טעם לנסות
לעמוד על
כל מילה וכל
ביטוי מכיוון
שגם חוויית
הקשר הסמוי
והבלתי פתור
בין המילים הינה
חלק מדינמיקה
מכוונת, אשר
נוצרת בידי כוחו
של המסתורין
ולעתים היא
מפתח לידיעה.

נשמנו של סדאם בפרולוג נשאלת לפשר מקור החידקל ושפך הפרת, והשאלה מחזירה אותנו לבראשית ב', לתיאור הנהרות היוצאים מעדן. גם הפרת וגם החידקל נשפכים למפרץ הפרסי, המקור הגדול בעולם כיום להפקת נפט גולמי. הנהרות המייצגים את כל הטוב האלוהי זורמים בדרך ההולכת, מסתאבת ומתכערת ובסופו של דבר הופכת לנפט. "אני יורד לנפט" אומר סדאם לא פעם במופע. תמונה הפוכה לאני עולה על המזבח. הדיאלקטיקה המסתורית של הניגודים וההפכים הופכת למפתח מרכזי להבנת היצירה.

תמציתה של חוויית הניגודים העמוקה בסדאם טמונה במפגש עם ביטויי הכוח של הדמויות. בין כוח עצום רב וגדול, כוח אדירים, המסוגל להביא המונים לתחושת קדושה מזויפת, ובין מה שהפך לביבים המזוהמים ביותר של המין האנושי. אך כיצד נוצרת האשליה הזו, הנובעת מחולשת בני האדם וכוחנות? מארג הניגודים הזה לא בא לידי ביטוי רק בפעילותן של הנפשות הפועלות, אלא גם בחוט השני של המחזה - הנפט. הנפט הוא דימוי מעולה לתופעה אנושית זו מכיוון שנהפך לזהב שחור - סוג של אוקסימורון. לוי הצליח לגעת בנקודה שורשית ואוניברסלית, המשותפת לתופעת הסגידה באשר היא - לאל, לרודן, לגורו, למעצמה, לאידיאולוגיה, לכסף, לכוח, לשליטה. אין זו יד המקרה שביטויי הגשמי של הכוח, בו מתפלשות הדמויות, הוא הנפט - נוזל צמיגי ושחור, מעורר בחילה ורעב, דוחה ומושך, מפחיד ומשמח, דם ושופכין, חיים ומוות.

בונה את כוחו על הערצת ההמונים, ואולי בצירוף המילים "להלום בו" קיים רמז מיני חייתי למדי, המתקשר גם ליחסי האריה והלביאות, שמתערבב עם קולות כריית הפחם, סמל לשעבוד, החומר ממנו עשוי הנפט והמחצב ממנו מופק היהלום? בשירתו של יונתן לוי ניתן לא פעם גלגול כיצד הכל קשור בכל, והחיבורים האינסופיים הללו עלולים להעמיד את הקורא והצופה במבוכה רבה, ויחד עם זאת הם מצליחים לעתים להעביר את הקסם או אף המאגיה הקיומית המצויה בכל דבר ובכל מקום. לוי מצליח להביא את הקורא והצופה לחוויית סף אמתית - על פניו משעשעת ומעוררת גיחוך, ובעומקה לעתים אפילו מפחידה.

האם ניתן לראות בסדאם קורבן ואף יותר מכך - אדם המועלה לקורבן? ואם כן - על ידי מי? האם בידי אדם, מעצמת על או שמא טמון הדבר בגורלו איפשהו מקדמת הימים? מה הם כוחות הגורל הקמאיים המושכים בחוטים והאם אלו הם שליטיה האמתיים של האנושות?

הבו לי לב

"נשמנה עירומה התלבשי
בבגדי האבלות והחג
וחשבי על מקור החידקל
וחשבי על שפך הפרת"

של סדאם עצמו. כאן יש צורך לעמוד יותר מקרוב על המאפיינים הייחודיים של כל כפיל וזה משהו שטרם עשיתי, אבל יש הבדלים ברורים ביניהם. וגם הבחירות לעבור מדמות לדמות מעניינות מכיוון שכל כפיל מביא עמו איכות שונה. על הקשר הגורלי הזה רומז סדאם גם כן בפרולוג, המהווה מעין אקספוזיציה למחזה כולו.

המופע מעלה כמובן גם שאלות נוספות כמו שאלת המוסריות של הצופה, ההשפעה של היצירה על הבחירות המוסריות הפנימיות שלו באופן שהוא מגיב על ההתרחשות שעל הבמה. עד כמה הנאתי מהצגתו של הרוע מול פניי היא שיתוף פעולה עמו? והאם קיימת כאן שותפות של הצופה בדבר הזה שהוא כביכול מרגיש שהוא רוצה לצאת נגדו? האסתטיקה והיופי האמנותי, הנוצר דווקא מהמפגש עם הכיעור ועם חרפת המין האנושי, גם הוא עולה כשאלה. אך למרות הרבדים העמוקים הללו, שקשה שלא לחוש אותם בעומקי הלב, השאלות התרבותיות-דתיות-פוליטיות שמעלה המחזה מוסיפות שכבה משמעותית למחזה.

האני במראה

"ועם שוך היום מערבה,
שמש בא על ג'ורג' בוש
האב,
המקיץ את הבן על
ברכיים ומשביע אותו
בדרכיו,
לשוב לבסוף לגן עדן
ולשוף הנחש במגף"

מימין עם כיוון השעון: יונתן לוי, אמיר פרג'ון,
ניר שאולוף וסער סקלי

נוצרת תחושת גורל קשה בזכות תמונת השיבה לגן-העדן, החתום עוד מקדמת דנא עוד טרם היו הדברים למה שהם, נחרץ ונחתם אי שם בעדן, בגן ממנו גורש האדם ואליו הוא עתיד לשוב כדי לרמוס את הנחש במגף הקלגס העתידי שהוא עומד להיות. לשוב לשם כשליטה האימתני והרויט של האנושות. שוב מתחלפים הדברים - ראשית מתחלפת עם אחרית - ומכיוון שלא ברור שוב האם גן העדן הוא הגן הקדום האלוהי המקודש או שמא מחוזות הנפט המשכרים, נשאלת השאלה מיהו אם כך השטן? מהו מקורו? והאם גם הוא משם מגיע?

אך בזרמי העומק של המחזה לא עומד רק הניגוד, אלא גם ריבוי הפנים, ריבוי שהוא ביטוי של אחדות. הבחירה האמנותית המצוינת בכפילים משרתת היטב את המטרה הזו, כל הנמצא מהווה צדדים שונים של מהות משותפת, וגם השליטים במהותם העמוקה עובדים על ההמונים באותה הצורה, והאינטרסים שלהם נוגעים בפן פסיכולוגי דומה. העבודה הרוחנית במסורות רוחניות שונות מבקשת מהאדם את הדבר הקשה מכל - התבוננות בכפיל. הכפיל הוא ישות רוחית אשר לעתים קרובות מהותה בכך שהיא מביאה תמונת מראה קשה לצפייה לאדם ההולך בדרך הרוחנית. ההבנה כי הכל אחד הוא, וכיעורו של הכפיל הוא חלק חשוב, חיוני ומציאותי בתוך חיי אדם, שהרי נועד הוא להתמרה - איננה הבנה פשוטה כל עיקר. אין תמה בכך שגם כפיליו של סדאם אינם מבינים זאת. ההקצנה של אי הבנה זו מובאת באופן גרוטסקי-קומי בסצנה שבה בוש וסדאם משוחחים בטלפון ומגדפים זה את זה.

קוראים יקרים אל תטעו - זוהי תמונה מאוד פרטית של כל אחד מאתנו, גם אלו ההולכים בדרך הרוחנית.

המעברים בין סדאם לג'ורג' בוש הבן ולאריאל שרון היו בעיני חזקים ומעוררים. על פניו מלחמת חורמה בין גישות שונות, בין דמוקרטיה נאורה לטוטליטריזם מושחת, בין הקדמה לנחשלות, בין העתיד של האנושות לעברה החשוך, בין נושא מסר החופש לנציגה של העבדות - אך בעומק הקשרים המיסטיים בין השלושה, ובמיוחד בין סדאם לבוש, הוצגו באופן המעורר תחושות של גועל ודחייה מצד אחד ושעשוע מצד שני. ההומור המתוחכם התערבב עם הלעג והציניות

המרושעת. וגם כאן עולה בעוצמה שאלת האחר והאני, הנפרדות והאחדות, הקורבן והמקרבן, דיאלקטיקת הניגודים המהווה כנראה את תשתית קיומו של היקום.

תחושה מרכזית אשר ליוותה אותי לאורך המחזה הייתה קיומו של קשר גורל מיסטי בין הדמויות. משהו חזק אוחד בהן קשורות ולא חופשיות. איזה כוח שטני גלובלי שמאחד אותן והופך אותן כאילו לאחת. המלחמות המקור-קוסמיות בין השליטים הללו הן כמו תמונה חיצונית של המלחמות המיקרו-קוסמיות בין הכפילים

בשירתו של
יונתן ניתן לא
פעם לגלות
כיצד הכל קשור
בכל, והחיבורים
האינסופיים
הללו עלולים
להעמיד את
הקורא והצופה
במבוכה רבה,
ויחד עם זאת
הם מצליחים
לעתים להעביר
את הקסם או
אף המאגיה
הקיומית המצויה
בכל דבר ובכל
מקום.

המופיע מעלה
 כמובן גם שאלות
 נוספות כמו
 שאלת המוסריות
 של הצופה,
 ההשפעה
 של היצירה
 על הבחירות
 המוסריות
 הפנימיות
 שלו באופן
 שהוא מגיב על
 ההתרחשות
 שעל הבמה.
 עד כמה הנאתי
 מהצגתו של
 הרוע מול פניי
 היא שיתוף
 פעולה עמו?

לבסוף, לא ניתן שלא להתייחס לקשר המעניין שמנסה להיווצר במחזה ובמופע בין עיראק של היום לבבל העתיקה, בין סדאם והנפט לאל הקדום מרדוך. בעיניי החוט המקשר החזק ביותר הוא הפולחן - פולחן קדום לעומת פולחן עכשווי מודרני. האם האחד קשור באחר? האם זרע הפולחן העכשווי טמון בשורש הפולחן העתיק? שוב - זכרו כי זהו מחזה מסתורין ורב הסמוי בו על הנגלה.

ואם כבר בבבל העתיקה עסקינו, קשה שלא להעלות את סיפורו של מגדל בבל - זהו סמל מוטיבי מסתורי קדום, העוסק באחדות המין האנושי ובצורך של האל לפרקה ולפרדה. סדאם רומז על כך אולי לקראת מותו כשהוא פולט כבדרך אגב אמיתות רוחניות, המעמידות את כפיליו ואת בניו בסוג של מבוכה. אך גם אמירות אלה ניתן להבין בשתי דרכים הפוכות: האחת מעמידה את סדאם באור אירוני לחלוטין והשנייה מביאה את הצד הרוחי הגבוה הטמון בו כאדם, כפי שניכר באמירה שלו המצוטטת מהכתבה שכבר הוזכרה.

היכן חי אם כן המסתורין? האם במחזה ובמופע המצוין הזה או שמא בחיים עצמם? ומה הם גבולות האמנות והחיים? האם ניתן להגדירם? ומהו טבע האדם? ומהו טבעי?

צפייה מפוכחת לכל מי שעדיין לא צפה ולכל מי שעדיין לצפות בשנית.

מיכל זיו קרמר - עוסקת בהוראת המקצועות ההומניסטיים בחינוך העל יסודי, מדריכה ומלווה נוער בהדרה ועובדת עם מגוון גישות ריפוי כתטאהילג והו'אופונופונג.

לכאורה מערכת היחסים בין ארה"ב לעיראק היא מערכת יחסים פשוטה בין אויבים, בה כל צד מנסה בסך הכל להגן על עצמו - זהו המכנה המשותף הנמוך המשמש את השליטים כתעמולה רדודה בכדי לסחוף אחריהם את קהל האוהדים שלהם. אך בעומק זו מערכת יחסים סבוכה ומורכבת. הכוח שהעלה את מפלגת הבעת', מפלגתו של סדאם חוסיין, היה המאבק בקולוניאליזם המערבי ובניסיונות של מעצמות המערב האימפריאליסטיות לעשוק את המשאבים של הקולוניות שלהן. בין היתר בוודאי מדובר גם על נפט. עליית הלאומיות הערבית קשורה בזה וכאן גם טמון כוחו של סדאם. הביוגרפיה הפרטית שלו כילד שחווה קושי עצום והתעללות נוראה, חברה לתחושות שלו כמדינאי חבר המפלגה המסוימת הזאת. קושי אישי שמתחבר ללאומנות הוא קוד חזק שמעלה משטרים כוחניים, שמטרתם הסמויה- גלויה היא להפוך את ההמונים מקורבנות למקרבנים. כך היה בגרמניה, ברוסיה ובהיבטים מסוימים גם בישראל.

מכאן חזרה ועלתה בי שוב השאלה האם המחזה והמופע מנסים להראות את סדאם עצמו כקורבן של מעצמות המערב, החל מהדקולוניזציה והכוחות שהעלו אותו לשלטון וכלה במלחמת המפרץ והוצאתו להורג. מי שנראה כסמל הרוע הגלוי הוא בעצם תוצר של כוחות אחרים של רוע, סמויים יותר מן העין, היוצרים אותו והיוצאים בסופו של דבר נגדו. מעין דינמיקה מטורפת המאפיינת את הפוליטיקה הבינלאומית ואולי גם את הפסיכולוגיה האנושית האינטימית ביותר.

נקודות ציון בהתפתחות אדם עולם

סערה בכוס תה

לאחר שנה של פעילות ושישה גיליונות, הרגשנו מספיק בטחון עצמי להתחיל לעסוק בנושאים "שערוייתיים". הגיליון השביעי, שהתפרסם בקיץ 2009, כלל בתוכו 3 כתבות ומאמרים שעמדו במחלוקת: מאמר של דני אמנון על ישות הכריסטוס / עמנואל, דמות מרכזית ביותר בתיאולוגיה האנתרופוסופית שהוחבאה עד אז בארון עקב זיהויה (הלא מדוייק) עם ישוע הנוצרי. כתבה אחרת הייתה ראיון עם התרפיסטית בת ציון פידלה, שבו היא שוטחת ביקורת על האופן שבו מתייחסים בחינוך ולדורף (ובעמותה אחת ספציפית, יש יאמרו) לילדים "בעייתיים". והכתבה השלישית, שהורכבה משלושה אייטמים נפרדים ותפסה חלק ניכר מהגיליון, עסקה (באופן אוהד וחד צדדי, יש לומר) במחזה כיתת י"ב בבית ספר הרדוף - "קרבן", בבימויו של יונתן לוי - שעורר סערה גדולה בגלל סצינת הסיום שבו נקברת נערה בחול על ידי דחפורון.

הרבה אמוציות ולחצים ליוו את פרסומו של הגיליון הזה, שגם זכה על ידי מקורבים בתואר "הגיליון עם השער המכוער ביותר". כמה מגויים התבטלו בגללו, אך בראיה ביוגרפית אפשר לומר שזה היה גיליון שבו עיצבנו את הזהות שלנו. וכשמעצבים זהות, מוותרים על מה שהוא לא אתה.

- 2013
- 2012
- 2011
- 2010
- 2009
- 2008
- 2007
- 2000